

Joaquim Amat-Piniella

K. L. Reich

Amb un postfaci
de Marta Marín-Dòmine

CLUB EDITOR
BARCELONA

TAULA

K. L. REICH	7
POSTFACI. <i>Marta Marín-Dòmine</i>	327
APÈNDIX	
Cartes entre l'autor i l'editor	365
Informes de la censura	380

Wehe dem mörder!

GOETHE

A en Pere Vives i Clavé, assassinat pels nazis el dia
31 d'octubre de 1941, en memòria d'una amistat
fraterna.

Al general Omar N. Bradley, cap de les forces nord-
americanes que m'alliberaren el dia 5 de maig de
1945, en testimoni de gratitud i d'admiració.

NOTA DE L'AUTOR *

A la caiguda del III Reich alemany sota l'impuls triomfant de les Nacions Unides, es va posar al descobert la magnitud de les atrocitats comeses pel nazisme. Les informacions, les estadístiques, els documents, els gràfics i el cinema; els processos de Belsen, Dachau, Nuremberg, etc.; els testimoniatges directes dels qui, amb la salut més o menys afectada, foren rescatats amb vida de l'infern hitlerià, són les proves incontrovertibles del crim monstruós de lesa humanitat que el món civilitzat ha condemnat amb un clam unànim de justícia i de reparació.

Entre els milions de persones de totes les nacionalitats que han sofert captivitat i mort als camps de concentració alemanys, també els espanyols han tingut un lloc d'honor i han pagat ben alta llur contribució de sang a la ferotgia del

* Imprimim per primera vegada la nota de l'autor retrobada el 2002 entre els papers personals de Joaquim Amat-Piniella, que la seva família va cedir a l'Ajuntament de Manresa i que Joaquim Aloy va difondre a través del web <https://www.memoria.cat/amat-piniella>. "La impossibilitat de publicar aquesta introducció, que reflectia exactament el pensament d'Amat-Piniella sobre el feixisme i l'Holocaust, obligà l'autor a autocensurar-se i a redactar una nova introducció", hi explica Aloy. Els claudàtors indiquen els paràgrafs que Amat-Piniella va eliminar del text publicat el 1963.

nacionalsocialisme. Sense comptar altres camps que el de Mauthausen i les seves sucursals, el 70% dels 7.500 exiliats espanyols que hi foren internats caigueren exhaurits per la fam, el treball i els maltractaments. [Les excepcions d'uns centenars que varen ingressar-hi a la segona meitat de la guerra per haver contribuït a la Resistència Francesa no ens faran mentir si diem que l'únic delictes dels milers de malaurats que foren executats amb la més terrible de les morts no era altre que llur lleialtat a la República espanyola durant la nostra guerra civil.] Detinguts a la irrupció alemanya a França, l'any 1940, com a soldats regulars de l'Exèrcit francès o com a treballadors militaritzats de fortificacions, foren d'antuvi considerats presoners de guerra i enviats als camps que els eren destinats a aquests. [Però, en el curs d'uns mesos, la Gestapo els anà recollint per emmenar-los als camps d'exterminació de la SS amb el sambenet de "roigs espanyols". Franco no havia volgut reconèixer-los com a súbdits, i Pétain es negà a considerar-los voluntaris a la defensa de França. Només Hitler els admeté per devorar-los en el secret dels seus forns crematoris. Tríada de criminals, responsables tots tres de la mort espantosa de 5.500 germans nostres a través de totes les tortures imaginables! Responsables també d'un esclavatge de quatre anys i mig suportat pels supervivents en condicions inhumanes! Ni Franco, ni Pétain, ni Hitler no oblidaven que eren els espanyols els qui, primer que ningú, havien plantat cara al feixisme internacional. A "la nova Europa" forjada amb sang innocent, devastacions i misèria, els espanyols antifranquistes no tenien altra plaça que la d'un pot de cendres...

Les xifres astronòmiques de jueus, russos, polonesos, francesos o txecs que han mort als camps alemanys no redueixen pas la importància de l'aportació ibèrica al més gran dels sacrificis imposats a la humanitat al llarg de la seva història. Per si no n'hi havia prou amb les víctimes de la guerra civil, amb els assassinats pel falangisme, amb els centenars de milers que es podrien a les presons i camps espanyols, amb el paper gloriós dels voluntaris als exèrcits aliats i amb les sofrenes pròpies de l'exili en la massa dels desterrats, els nostres milers de morts a les terres hostils del Reich constitueixen l'exponent més segur de l'esforç peninsular a la causa de la llibertat.

A l'Espanya sotmesa al jou i a les fletxes ningú no ha parlat dels nostres màrtirs als camps de concentració germànics; a l'estranger tampoc no se n'ha dit gran cosa, potser perquè l'enormitat de les xifres estadístiques ens situa a un pla modest en relació a d'altres nacionalitats. Estem segurs, tanmateix, que són els deportats de totes les contrades d'Europa que, freqüentment, han sofert als camps tota la crueltat de l'opressió nazi, els qui, en l'emoció de llurs records, valoren millor la nostra companyonia. Ells ens han conegut als moments de prova quan l'home no compta amb altre favor que el que li confereixen les pròpies virtuts; ells saben com moren els nostres homes; ells han participat de la força d'una fe i d'una enteresa que els espanyols sabien conservar ben arrelades al cor, en els moments més difícils...]

Amb aquest llibre ens proposem donar una idea de la vida i de la mort d'aquests ciutadans del món que han creat, enfront al feixisme, la internacional del dolor. No és la història

d'un camp determinat, sinó una composició d'escenes, de situacions i de personatges trobats als quatre camps per on hem passat durant els quatre anys i mig de captivitat. Quatre camps dels innombrables que existien a la regió danubiana sota un comandament comú, i que serien anàlegs als altres camps d'Alemanya, si els espanyols deportats que hi foren reunits gairebé en llur totalitat no haguessin sabut imprimir-los un segell peculiar que els fa particularment interessants. Història de sofrència, aquesta, de terror, d'esperança i de mort; la vida miserable i èpica a l'ensem de multituds d'homes que, en la més aclaparadora de les impotències, troben recursos per oposar-se al disseny enemic d'exterminar-los; mescla de pintoresc i de dramàtic que presenta l'aiguabarreig de races, de nacionalitats i d'individus obligats a la convivència més estreta; vicissituds d'un duel acarnissat que dura quatre anys i mig, entre les forces destructives del camp que aniquilen físicament i moral les seves preses, i l'Home que comença resistint-les, aconsegueix neutralitzar-les i acaba venent-les.

Hem preferit la forma novel·lada per ésser la més fidel a la veritat íntima dels qui hem hagut de viure aquesta aventura. Després de tot el que s'ha escrit sobre els camps, amb l'eloqüència freda de les xifres i de les informacions periodístiques, creiem que és a través dels actes, de les observacions, de les converses i dels estats d'esperit dels nostres personatges, com podem donar una impressió més justa, més càlida i més vivent de l'envergadura humana del sacrifici.

Reeixir en aquesta comesa tindria el doble valor d'haver aportat la nostra veu a la requisitòria del món contra la bar-

bàrie dels feixismes, i de tributar als caiguts el més fervent dels homenatges i el més pietós dels records. Milions d'hommes foren assassinats perquè estimaven la llibertat; moriren tots perquè la humanitat pogués viure...

I

El fred era molt viu. No calia pas pessigar-se la carn per tenir la certesa de no dormir. Els dits dels peus, empresonats des de feia tres dies dintre les sabates ferrades i humitejats pels mitjons bruts, cedien sense resistència a la gelor que pujava de terra. Sense aquell fred agut, als centenars d'homes trasbalsats pel sobtat desvetllament, aquella albada els hauria semblat irreal. A través de la boira que s'espesseïa a mesura que el dia s'anava deixondint, no es distingien més que les formes difuses del paisatge més proper. La llum indirecta de la neu fendia la matinada. Damunt la teulada de l'estació, en fort pendent, s'estenia un gruixut coixí de neu, llis, lleugerament ondulant i sense arestes. Els vagons, immòbils damunt les vies invisibles, semblaven cadàvers gegantins en el seu abandó sota la neu. A l'altra banda de carretera on s'arreglaven penosament els nouvinguts, queia quasi vertical el tall del pujol mutilat.

Vestits amb els heteròclits "uniformes" de l'exèrcit francès, uns blau cel (de la Primera Guerra Mundial), altres blau fosc, molts caqui, amb els abrics acampanats, els caps coberts amb boines, casquets de dues puntes, passamuntanyes i, en alguns casos, barretines vermelles de senegalès, aquells

homes es movien confusos, adelerats, talpers, en el vòrtex del pànic. Cercaven entremig de tantes maletes, fardells i sacs-morrals, un lloc a les fileres de la vacil·lant formació. La neu cruixia al trepig de les sabates ferrades i, mentre la blancor impol·luta desapareixia de la carretera, únicament el xoc tintinabular dels plats de tropa i de les cantimplores i fiambreres que penjaven dels equipatges trencava aquell silenci de l'albada. Per contrast amb aquell mateix silenci, retronyien més seques, guturals i temibles les veus de comandament dels soldats que, amb l'uniforme verdós de l'exèrcit alemany, el fusell despenjat i el dit al gallet, acordonaven aquella massa de presoners. Veus noves, desconegudes, plenes d'amenaques misterioses per als desconexedors de la llengua.

—¿I el maletí? —preguntà un dels detinguts al seu company.

—¿No el portes tu?

L'Emili va fer un gest de resignació i, sota el tapaboques, somrigué amb una expressió fatalista.

—Prepara't a no rentar-te mai més la cara —va dir tot arreplegant de terra una motxilla atapeïda.

—No ens faltará sabó. No et preocupis.

—Tinc por que no ens en caldrà. Això no m'agrada gens, Cisco.

—Ens agradi o no, haurem de resistir. Ja veurem què passa.

En Francesc va mirar el nas rogenc del seu amic que, malgrat la llum encara feble, destacava prou, i provà de trobar-li l'esguard. Somrigué també. Coneixia la tendència de l'Emili al pessimisme. Certament, el tracte rebut en baixar del tren havia estat dur, insòlitàment dur, però no volia extreure'n

conclusions prematures. Preferia atribuir-lo al malhumor d'uns guardians que s'havien llevat massa d'hora, al fred que feia o al mal geni de l'oficial.

—Els alemanys no som uns bàrbars —li havia dit un tinent en el moment de fer-lo presoner—. Sabem ser bons camarades, ja ho veuràs.

I efectivament, al camp de presoners de guerra d'on ara venien, els espanyols havien estat tractats amb humanitat, fins i tot amb deferència. L'haver fet una guerra, la seva laboriositat i el que tenia de pintoresca als ulls dels alemanys la seva manera de campar-se-la, n'eren segurament els motius. ¿Per què, doncs, en baixar del tren, després de tres dies de viatge, apareixien uns alemanys nous, ben diferents dels coneguts? ¿Per què aquells cops de culata, aquelles puntades de peu al cul, aquell baladrear, aquelles precaucions exagerades? Tothom hauria baixat igualment del tren sense tantes presses i potser la formació hauria estat més fàcil i tot, amb els ànims menys esporuguits.

—Els deuen apallissar al front —suposà algú.

L'Emili apilotà l'equipatge i es disposà a esperar pacientment la fi del recompte. Mai no s'havia fiat dels nazis, malgrat la pell d'anyell amb què es cobrien en els països ocupats. Feia olor de consigna. La bestialitat del tracte present li ho confirmava. “¿Per què no em vaig escapar?”, es preguntà amb rancúnia contra ell mateix. Havia comès la totxesa de desoir els consells d'un company que l'havia invitat a evadir-se amb ell, ara ho veia clar. Arronsà les espatlles amb obligada resignació, però no podia impedir que un pressentiment el deprimís. Darrere la boira, intuïa un secret temible.

La formació no semblava tenir fi. A través de la boira cada vegada més espessa, es distingia la corrua negrosa i compacta dels presoners i les taques verdgrises dels sentinelles repartits amb meticulositat al llarg de la comitiva, amb el fusell armat.

—Atención! —cridà algú—. Atención!

El silenci esdevingué més profund. Parlava un intèrpret que ja al camp de presoners havia acceptat funcions de responsable.

—El cap de la força encarregada de la nostra custòdia vol que formem bé i de pressa. Com més trigarem, més fred passarem. Obeïu, ja veieu que la cosa no és per fer-hi gaire broma.

En els recomptes al camp de presoners mai no sortien els números. Un evadit més o menys no semblava tenir gaire importància. L'oficial encarregat signava el comunicat del presoner responsable i no filava prim. Aquí les coses havien canviat, qualsevol sap per què. El cas era que oficials, sots-oficials, sergents i fins soldats passaven un darrere l'altre per treure un compte separat i assegurar-se de l'exactitud de les xifres. Arribats al capdavant de la columna, la reprenien en sentit contrari i, així successivament, sense que els totals coincidissin mai. ¿Ho aconseguirien alguna vegada?

Més sorprenent encara que aquesta operació grotesca era el "llenguatge" que els guardians empraven amb els qui, per estar mal arreglats o distrets, obstaculitzaven la seva tasca. En trobar-se amb algun entrebanc d'aquests, repetien en veu alta, per recordar-lo, el número al qual havien arribat i començaven a repartir plantofades a tort i a dret.

Finalment, acabat el recompte, la columna no acabava de posar-se en marxa. El fred s'enfilava cames amunt d'aquells homes que portaven tres dies sense dormir ni menjar calent. Eren molts els qui ballaven i picaven de peus. D'altres es bufaven les puntes dels dits o, bracejant ampleament, es donaven cops a l'esquena amb els palmells oberts. Un xicot que formava prop dels dos amics s'atreví a encendre un cigarret. Un guardià començà a cridar des del seu lloc de vigilància:

—Apaga —li digué l'Emili—. Va per tu, idiota!

Però un dels sergents havia arribat abans que el fumador tingués temps de fer el desentès i d'un cop de puny li feia rajar sang del nas. L'Emili pogué veure el coll de l'uniforme.

—¿T'hi has fixat? —preguntà l'Emili quan el sergent s'allunyà—. Estem a mans de la SS.

—No fotis!

També el camp naufragava en la boira d'aquell matí, una boira que es menjava el verd esclarissat dels Blocks. De fusta, d'un sol pis, allargassats i estrets, col·locats en rengles damunt de terraplens escalonats, els Blocks eren en aquella hora com una ombra. De les xemeneies, repartides a raó d'una parella per cada Block, sortia un fum negre, de carbó acabat d'encendre, que es diluïa a poc a poc en l'espessor de la boira.

Al menjador del Block 13, l'August, intèrpret espanyol, ajudava a les feines de neteja que un grup de xicots tenien al seu càrrec: rentar vidres, espolsar armaris i taules, escombrar, fer brillar el metall de les galledes...

—Són espanyols els qui arriben avui —anuncià l'August—.
Mil cinc-cents.

Els Stubendienste deixaren la feina un moment. Que fossin espanyols no era novetat, només la xifra semblava extraordinària.

—Mil cinc-cents! —exclamà un amb l'escombra als dits—. Bones fornades per al crematori!

—Calla! Potser ve un germà teu —protestà el que fregava vidres.

—¿Què vols? ¿Que plori? Cada dia arriba gent i tothom fa el mateix camí. A més, no tinc germans.

—Doncs no diguis carallades.

L'August els deixà discutir. S'allunyà de l'armari que s'entretenia rentant encara que no fos missió seva, i s'assegué amb les cames pengim-penjam al caire de la taula que trobà més propera. Els seus ulls no reflectien la preocupació resignada i buida que solia fer-se patent en els esguards dels altres presos. Era l'interpret del Block 13 i per si no era prou la petita seguretat d'un càrrec com el seu, era home dels qui saben bellugar-se en la displicent curiositat de l'aventurer. Un aventurer que juga amb sort. De temperament molt meridional, rebel per naturalesa, lliure dels prejudicis del seu medi familiar benestant, havia viscut des de molt jove en una completa independència: els diners del pare feien guàrdia mentre ell es lliurava a les seves rauxes. Bons temps aquells! Dir-se anarquista, portar barba i calçar sandàlies, i, a estones, fer de vegetarià, eren trucs espaterrants; escapar-se de casa i anar de pianista en una companyia de varietats constituïa una entremaliadura graciosa; anar-se'n a les trinxeres ja des dels

primers dies de la guerra civil i distingir-se en una brigada internacional per la seva oposició als comunistes fins a l'extrem de fer-se condemnar a mort, era emocionant de debò. La darrera novetat s'esqueia ser ara aquesta de passar una temporada en un camp nazi d'extermini. Si sempre se n'havia sortit, ¿per què no ara? Acostumat a considerar tots els esdeveniments que li sortien al pas com a oportunitats per recalcar la pròpia personalitat, els trastorns socials i polítics i bèl·lics feien el seu clima predilecte. L'important per a ell era comptar amb matèria d'observació.

Assegut damunt la taula, l'August barrinava sobre la situació que es crearia al camp si les expedicions d'espanyols continuaven venint a aquell ritme. Homes com ell, més o menys coneixedors de la llengua alemanya, farien cada vegada més falta i ser intèrpret significava tenir influència. Els alemanys, SS o presos, que manaven a una banda i a l'altra de la filferada, preferien sovint cedir els seus poders a l'intèrpret a la dificultat d'usar-los a través de la traducció. Era només qüestió d'introduir-se a poc a poc, de guanyar la seva confiança, d'obrar amb intel·ligència, de fer-se imprescindible i d'acabar amb el paper d'intermediari per tenir-ne un de directe i executiu. Que l'empresa era perillosa, l'August ho sabia temps ha, ja que la caiguda en desgràcia anava seguida per la pitjor de les morts. Però el risc era precisament el principal atractiu de l'empresa. Arribar a manar en un camp nazi i transformar el sistema penitenciari més inhumà del món en un règim on, si més no, fos possible salvar la vida dels malaurats compatriotes que hi anaven a parar, seria un experiment únic en la història de la barbàrie hitleriana, una gesta digna del més gran polític.

I mentre pensa, a l'August li lluen els ulls ametllats i fa oscil·lar nerviosament les cames. El seu coll robust s'enfonsa entre les espatlles perquè té els braços apuntalats a la taula i la posició fa més marcades les arrugues de la bossa occipital. A través de la pell, molt bruna, es descobreixen les contraccions dels músculs de les galtes eixutes, i els llavis, vagament semítics, s'estrenyen eixamplant-li el trau de la boca. L'experiment és dels que apassionen un home de la seva mena.

Acabada la tasca, els xicots del servei s'escalfen les mans a l'estufa. El Blockälteste (pres alemany responsable del Block) ronca feixugament, corbat a la taula i amb el cap damunt del tou del braç. Aquest menjador només pot semblar hospitalari per contrast amb la neu i la boira de fora. Del dormitori solitari i esbalandrat entren un corrent de fred i la sentor de palla fermentada. Pel marc de la porta que algú ha deixat oberta, pot veure's un enorme cadafal de màrfegues, construït amb molt de compte i tapat amb unes quantes mantes esteses a guisa de cortinatges. Despoblat des del dia abans, el Block espera els estadants que l'August acaba d'anunciar.

—Tanca la porta, Miquel —crida.

En aquesta hora del matí, els xicots del servei porten fetes dues neteges generals del Block. Cal que tot sigui lluent, envernissat, pulcre; tot allò que els presos no tocaran mai, les taules en les quals no és permès menjar, els tamborets on no es pot seure, el trespol que ningú no trepitja, els armaris que no contenen res, l'estufa per a l'ús exclusiu del Blockälteste i dels qui el volten. Un Block no serveix per viure, sinó per fer bonic quan venen visites a qui cal convèncer de la modèlica instal·lació d'un camp nazi.

Per tal d'aposentar amb un mínim de condicions d'habitabilitat el personal que arribarà avui farien falta aquesta barraca i unes quantes més. No hi ha lloc per a tanta gent, però l'ordre establert no corre perill per aquestes menudències. El menjador continuarà endreçat com ara, net, buit i trèmul dels roncs del Blockälteste. Els presos el travessaran per entrar al dormitori, on seran entaforats com el bestiar, i per sortir al carrer, on hauran de passar la major part de la jornada. El travessaran sempre en filera índia, per damunt d'un passadís de sacs buits, amb les botes als dits, el cap descobert i en silenci. La brutícia és horrible, però la netedat aparent del camp és un refinament de crueltat.

De cop i volta la quietud del camp, que creuríeu desert en aquesta hora de treball, es veu subvertida per un brogit insòlit. Xiulets, campanades, crits, estrèpit de portes i corredisses pels carrerons. El Blockälteste 13 s'aixeca de la taula com mogut per un ressort, es posa la gorra, travessa el menjador com una exhalació i, mig endormiscat encara, es llença al carrer.

—Deuen haver arribat —diu l'August sense adreçar-se a ningú—. Me n'hi vaig.

No es deixa contagiar per la pressa dels altres. Sense precipitacions surt de la barraca, i per la neu que encoixina el carrer, a claps immaculada, a claps barroerament profanada d'empremtes, procura seguir els viaranys que els transeünts han assenyalat a força d'anar amunt i avall. El fum del crematori es va ajaiant sobre el camp i es barreja amb la boira. Cau un fred viu en forma de partícules microscòpiques de gel, un fred que esvaeix la torpor de l'estufa. Mil cinc-cents víctimes més, mil cinc-cents homes que passen ara per

les mateixes impressions d'ell el dia que va arribar. Impressions que per camins diferents condueixen a idèntic resultat: una barreja de por, de curiositat malsana i d'atordiment.

El camp era instal·lat al cim del turó més alt de tota una contrada, on el terreny produïa la impressió d'una mar agitada que s'hagués solidificat de sobte. No eren muntanyes, sinó ondulacions poc o molt pronunciades, vestides de tant en tant d'espesses taques de bosc, destacant, en aquella època de l'any, damunt la llisor blanca de les grans extensions nevades. Passats els quatre o cinc mesos d'hivern, apareixia un any i altre l'herba verda d'unes prades riquíssimes i immenses, i les cases, aïllades però abundants, amb el roig de les teulades de terra cuita.

La boira d'aquell dia difuminava els contorns dels segons termes, i el cel i la terra s'unien sense solució de continuïtat en un gris de plom, el color del fred.

El camí havia estat llarg i fatigant, i la comitiva interminable dels mil cinc-cents homes arribava finalment a la mateixa filferrada del recinte exterior. Pujant per una drecera rosta i relliscosa de gel, l'ascensió no havia escatimat dificultats a la gent carregada d'equipatges i de por. Els guardians no havien parat d'escridassar i fustigar-los durant tot el camí, la marxa havia estat viva i algunes persones havien rebut de valent. No era d'estranyar, doncs, que a l'entrada del camp, el cansament i l'angoixa es reflectissin en l'expressió, en el caminar i en el silenci de la multitud.

—Ja som a casa —va fer en Francesc amb ironia.